

Dictionnaire des religions. Réd. P. Poupard. Paris: Presses Universitaires de France 1984 ss. 1830.

W ramach opracowywania i wydawania wielkich i cieszących się popularnością w świecie słowników, z zakresu różnych dziedzin życia, w 1984 r. ukazał się obszerny słownik dotyczący najważniejszego fenomenu życia ludzkiego – fenomenu religii.

Słownik jest owocem współpracy znanych i szanowanych instytucji naukowych francuskich i belgijskich: Instytutu Katolickiego w Paryżu, Centrum Historii Religii Katolickiego Uniwersytetu w Louvain-la-Neuve (Belgia), Centrum Historii Religii w Liège oraz Wydziału Nauk o Religii Sorbony. Słownik został wydany przez słynne z wysokiego poziomu publikowanych prac wydawnictwo: Presses Universitaires de France pod dyrekcją kard. Paula Pouparda, byłego rektora Instytutu Katolickiego w Paryżu, a obecnie przewodniczącego watykańskich dykasterii: Rady Kultury oraz Rady Dialogu z Niewierzącymi.

Słownik jest wszechstronnym ujęciem fenomenu religii, historycznych i współczesnych konkretyzacji (poszczególnych religii) i prezentowanych dyscyplin religiologicznych. Zawiera wiele tysięcy haseł, przedstawiających główne idee, zagadnienia i osoby wszystkich najważniejszych religii (prezentowane są prawie wszystkie religie ludzkości prehistoryczne, anatolijskie, sumero-babilońskie, egipskie, indoeuropejskie, irańskie, greckie, rzymskie, etruskie, gnostyckie). Oczywiście najszerzej uwzględnione zostały Biblia i judaizm oraz chrześcijaństwo wraz z całą jego historią, a także aktualne religie Afryki, Azji, Oceanii, jak również wielkie religie pozachrześcijańskie – islam, hinduizm, buddyzm.

Wszechstronność dotyczy także dyscyplin, z punktu widzenia których opracowywane są poszczególne hasła. W redagowaniu słownika brało udział ok. 150 autorów, fachowców prawie ze wszystkich dyscyplin religiologicznych (historii religii, porównawczej historii religii, socjologii religii, etnologii, antropologii, psychologii, filozofii oraz teologii religii).

Z uwagi na olbrzymi materiał oraz konieczność ujęcia różnych religii i uwzględnienia wszystkich nauk o religii trzeba było dokonać selekcji. Selekcja ta, wydaje się, przeprowadzona została prawidłowo. Poza tym autorzy – chociaż fachowcy w poszczególnych religiach i dziedzinach – starali się opracowywać hasła w sposób przystępny i dobierać materiał tak, by słownik mógł służyć nie tylko fachowcom, lecz każdemu człowiekowi interesującemu się głębiej zagadnieniem religii.

Cenne jest to, że najpełniej opracowane są religie aktualne, a zwłaszcza chrześcijaństwo. Dobrze się także stało, iż szerzej omawiani są myśliciele, którzy wpłynęli na współczesne rozumienie religii i jej problemów.

Słownik stanowi pozycję ogromnie wartościową i ze wszech stron zasługującą na wydanie i udostępnienie go czytelnikowi polskiemu. Racje przemawiające za tym są następujące:

- słownik ukazuje fenomen religii w bardzo szerokich wymiarach, a przez to ukazuje człowieka w całej perspektywie historii i dziś jako *homo religiosus* – religia jest tu ujęta i przedstawiona jako żywe dziedzictwo ludzkości, związane z samym faktem bycia człowiekiem;
- słownik prezentuje wysoki poziom naukowy, a przy tym jest przystępnie napisany i zredagowany, wobec czego może zainteresować duże grono odbiorców;
- jest aktualny w naszej sytuacji kulturowej – po przeżyciu okresu "kultury naukowo-technicznej", a więc bez religii, coraz więcej mówi się o wzroście zainteresowania religią, a socjologowie religii przewidują, że w XXI będzie wiekiem rewolucji humanistyczno-religijnej (po rewolucjach: naukowej, społecznej, technicznej);

- słownik jest także aktualny przez ujęcie wielu religii i jakoś współgra z posoborowym otwarciem Kościoła katolickiego na dialog nie tylko z wyznaniem chrześcijańskimi, lecz także z innymi wielkimi religiami świata;
- Polska nie dysponuje żadnym właściwie nie tylko takim, ale nawet w najmniejszym stopniu podobnym ujęciem fenomenu religii.
Ewentualne wydanie *Słownika* w języku polskim powinno uwzględnić – przynajmniej w bibliografii – polskie pozycje z dziedziny nauk o religii.

S. Zofia J. Zdybicka

LUDGER HÖLSCHER: *The Reality of the Mind. Augustine's Philosophical Arguments for the Human Soul as a Spiritual Substance*. London–New York 1986 ss. 342.

Książka Hölschera jest drugą pozycją serii *Studies in Phenomenological and Classical Realism*, która stawia sobie za cel powtórne przemyślenie centralnych zagadnień zachodniej filozofii, aby przywrócić w obrębie współczesnej filozofii tradycyjny nacisk na rzeczy same w sobie. Wydawcami tej serii są naukowcy związani z Międzynarodową Akademią Filozoficzną w Liechtensteinie, a w szczególności znany w Polsce Josef Seifert oraz Giovanni Reale (Mediolan), przy współpracy m.in. ks. Tadeusza Stycznia, także profesora tej uczelni. *The Reality of the Mind* stanowi pierwszą pracę doktorską z filozofii powstałą w Akademii.

Praca ta zmierza do przedstawienia filozoficznych argumentów Augustyna za niematerialnością i duchową substancjalnością ludzkiej duszy. Myśl biskupa z Hippony – jak zwraca na to uwagę sam autor – nie została tu potraktowana w czysto historyczny sposób, ale służy przede wszystkim jako medium dotarcia do rzeczywistości ludzkiego umysłu (augustyńskiego *mens*)¹. Zdaniem Hölschera ten sposób podejścia do filozofii św. Augustyna jest zadziwiająco rzadki, a zwłaszcza jest nieobecny w opracowaniach pozostawionej właściwie odłogiem – chociaż imponującej bogactwem wglądów – właśnie jego teorii umysłu². Samo zaś to zagadnienie odegrało nie tylko wyróżniającą rolę w rozwoju duchowym autora *Wyznań*, ale w ogóle jest podstawowe dla filozoficznej antropologii.

Tak określona perspektywa patrzenia na dzieło Augustyna postawiła przed Hölscherem nie tylko obowiązek wydobywania myśli analizowanego autora z różnych jego pism, jej zestawienie, ale także obowiązek wielokierunkowej z nią dyskusji, odwołującej się przede wszystkim do samej rzeczywistości, którą ta myśl próbowała wyrazić. Autor jednak zwraca uwagę, że pomocni w tym odwoływaniu będą mu przedstawiciele współczesnej "realistycznej fenomenologii": E. Husserl, D. von Hildebrand, K. Wojtyła, J. Seifert. Ponadto przedmiotem dyskusji w *The Reality of the Mind* są niektóre współczesne materialistyczne ujęcia człowieka, praca bowiem stawia sobie także za zadanie dostarczenie argumentacji przeciwko tym dominującym w naszej epoce teoriom³.

¹ *The Reality of the Mind. Augustine's Philosophical Arguments for the Human Soul as a Spiritual Substance*. London–New York 1986 s. 4.

² Tamże s. 2, 4.

³ Tamże s. 2.